

COMPLEXE VRAGEN OVER ORGAANDONATIE

Tekst: Hilde van Halm

Foto: Philippe Alès

46

Een oude man en zijn hond; waar de één is, zie je de ander. Ze zijn elkaars beste kameraden. Ineens zakt de man in elkaar. Hij wordt meegenomen door een ambulance, waar de hond uit alle macht achteraan rent. De man wordt het ziekenhuis in gereden. De hond wacht – alert – buiten, de deur angstvallig in de gaten houdend. Na een paar dagen wordt een jongere vrouw in een rolstoel naar buiten geduwd. Ze ziet er gelukkig uit. De hond rent op haar af en legt zijn kop in haar schoot. ‘Word orgaandonor’ verschijnt er in beeld. Dit filmpje van de Argentijnse organisatie voor levertransplantaties brengt de tranen in je ogen. Orgaandonatie is zo in één klap een goede daad voor mens en dier.

Je zou maar drie keer per week aan de nierdialyse moeten. Je zou maar een slecht werkende lever hebben, of een haperend hart. Je leven staat op een laag pitje, er is zo veel dat je niet meer kunt doen, de dood dreigt. Tenzij je een orgaantransplantatie kunt ondergaan. Dan is er weer hoop. Er zijn in Nederland te weinig donoren om te voldoen aan de grote vraag, vooral omdat lang niet iedereen een codicil heeft ingevuld. Regelmatig probeert de overheid ons dan ook over te halen om ‘ja’ in te vullen op de site www.jaofnee.nl. Ernstig zieke mensen vertellen op tv over de impact die hun ziekte heeft op hun leven. We zien een blijde sporter die weer alles kan, dankzij een gedoneerde nier. We horen van een familie die dankbaar is dat er nog ‘iets’ van hun overleden dierbare voort kan leven. Ontroerende beelden.

DONOR

Wat mist er in het plaatje? De man of vrouw die het orgaan heeft afgestaan, de overleden donor. Logisch ook, want hem of haar kan niks meer gevraagd worden. Toch is het vreemd dat er zo weinig aandacht is voor de donorkant van het verhaal. En het is ook vreemd dat er weinig kritische kanttekeningen bij orgaandonatie te horen zijn. Het lijkt ook bijna moreel verwerpelijk om er iets tegen te hebben – je doet er immers zo veel goeds mee!

Er zijn wellicht wat mensen die bedenkingen hebben uit religieuze overwegingen, maar dat is een kleine minderheid, behorend tot dezelfde groep die tegen vaccinaties is. Toch is het een belangrijke vraag hoe je ooit tot een evenwichtig besluit kunt komen (voor of tegen) als er maar één kant van het verhaal belicht wordt. Velen zullen zelfs nooit een gedachte gewijd hebben aan de gevolgen voor de donor. De stichting Bezinning Orgaandonatie (SBO) probeert het ontbrekende stuk van dit verhaal te delen.

EIND EN BEGIN

In maart van dit jaar organiseerde de SBO een symposium dat in het teken stond van de donor. Zo vertelde Ineke Koedam, deskundige op het gebied van het levenseinde, dat er een groot verschil is tussen ‘ongestoord’ sterven en wat er gebeurt bij een orgaandonatie. In het laatste geval moeten de organen levend gehouden worden. De stervende wordt een middel tot een ander doel en hij sterft op de operatietafel. Niet omringd door vertrouwde mensen, niemand die zijn hand vasthoudt, zonder de serene sfeer waarop je rond een sterfbed zou mogen hopen. ‘De stervende’ staat er. Maar we gaan er toch van uit dat iemand die zijn organen doneert al overleden is? Dat lijkt voor de hand te liggen, maar hier blijken de meningen over verdeeld te zijn. Wetenschappelijk gezien is deze schijnbaar heldere grens tussen leven en dood niet goed te trekken. Hetzelfde geldt voor het begin van het leven. Wanneer is dat? Met de geboorte? Vanaf 24 weken zwangerschap? Als je voor het eerst leven kunt voelen, of een hartslag op kunt sporen?

PROCES

Zowel het begin als het einde van een mensenleven is niet te vangen in een moment; het is een geleidelijk proces. Een proces dat niet nauwkeurig te meten is of waar te nemen. Een proces waar moeilijk woorden aan te geven zijn. Bij het ontstaan van leven gaat het om een langzaam groeien, ‘samenvoegen’, van verschillende elementen. Als het leven ten einde loopt, vallen die elementen weer uiteen. Het is een langzaam onthechten. Je kunt het zien aan oude mensen: ze worden magerder, het lichaam droogt uit, het vuur verdwijnt – mensen krijgen het kouder, maar ook de levenslust verdwijnt. De ademhaling wordt oppervlakkiger en houdt ten slotte op. Dat is het einde van de fysieke fase. Maar hoe zit het met de ziel? Is die met de laatste ademhaling ook verdwenen? Als je het sterven als een proces ziet, dan is het met de laatste ademhaling niet afgelopen. Ineke Koedam sprak over het ‘ether element’ dat nog een paar dagen rondom een stervende blijft hangen. Dat verdwijnt na ongeveer drie dagen. Daarom – al weten mensen misschien niet meer

waarom ze dat doen – waken mensen bij een overledene. Ze blijven erbij. Dit staat in scherp contrast met orgaandonatie, waarbij de stervende uit handen wordt gegeven en een mysterieus proces wordt onderbroken.

KRITISCH

Hoogleraar Pieter Dagnelie is hoogleraar voedselepidemiologie en lid van de Graalsbeweging. Ook hij stelt vragen bij orgaandonatie. Overigens is de SBO niet per definitie tégen. Ze streven niet naar een verbod. Maar ze willen wel kritische vragen stellen over het hele procedé. Dagnelie haalt het onderzoek van Pim van Lommel aan, die een studie maakte over de bijna-doodervaringen van mensen. Hersendood is bijna niet te onderscheiden van 'echt' dood. Sommige mensen die klinisch dood verklaard zijn, keren toch weer terug. Men veronderstelt wel dat het bewustzijn in de hersenen zetelt, maar dat is nog maar de vraag. Het zou ook kunnen dat mensen 'beziel' zijn. Na het overlijden is de geest nog met het lichaam verbonden, als met een soort navelstreng – de geest kan dus weer terugkeren. De mens kan dan nog waarnemen, al is hij niet meer in staat zich te uiten. Er wordt soms gesproken over donoren die rusteloos bewegen op de operatietafel, armen en/of benen bewegen. Dit worden reflexen genoemd en om dit voor te zijn wordt er een spierverlappend middel toegediend. Maar zou het ook een teken van verzet van de donor kunnen zijn? Het aardse leven is een onderdeel van het hele bestaan, waarvan wij lang niet alle facetten (en gevolgen) kunnen overzien. Dat geeft vragen bij orgaandonatie, net als bij prenatale diagnostiek en euthanasie.

MENSONTEREND

Een schrijnend verhaal werd verteld door Anjo van de Mortel. Zij is assistent op de operatiekamer en maakte daar veel orgaan-

transplantaties mee. Ondanks de respectvolle en integere sfeer tijdens zo'n procedure, greep het haar altijd erg aan. Als haar man overlijdt door een hersenbloeding, krijgt ze zelf de vraag voorgeschoteld: wel of geen donatie. Na de nodige aarzelingen, want niet wetend waar ze in wezen 'ja' tegen zegt, stemt ze toe. Omdat ze haar man niet alleen wil laten, is ze aanwezig bij de onderzoeken voorafgaand aan de transplantatie. Ze beschrijft ze in alle mensonterende gruwelijkheid; het gesjor aan en gesol met het dode lichaam. Nu weet ze dus wat het 'ja' zeggen inhoudt.

COMPLEX

Door de donor te betrekken in het hele verhaal van orgaandonatie, wordt de materie een stuk complexer. Als je de mens ziet als een geheimzinnig samenspel van lichaam, geest en ziel, wordt het verhaal nog wat ingewikkelder. Net als bij euthanasie of bij prenatale diagnostiek rijzen er vragen die niet eenvoudig te beantwoorden zijn. Vragen die de medische wetenschapper niet kán beantwoorden, omdat het zijn vakgebied overstijgt.

Terug naar de ernstig zieke, wiens leven afhangt van een donor. Het is zo goed voorstelbaar dat zij er alles aan willen doen om door te leven, gezond te zijn. Maar de vragen die de SBO oproept zijn niet makkelijk van tafel te vegen. In de kwestie van orgaandonatie zou het ook moeten gaan over ongemakkelijke onderwerpen als aanvaarding van onze sterfelijkheid – een geluid dat nog maar nauwelijks lijkt te passen in onze tijd. Hoe leren we te accepteren dat sommige lichamen er sneller mee ophouden dan we zouden willen? Durven we aanwezig te zijn én te blijven bij mensen van wie het levenseinde in zicht is? Daar is eigenlijk geen 'jaofnee' op te zeggen.